

Folkhögskole Veteranen

NR 2 2020

Är folkhögskolans särprägel och identitet hotad?

Björn Grip

Många har genom åren försökt att beskriva folkhögskolans särprägel. Är det internatet eller småskaligheten? Handlar det om pedagogik och metodik? Eller är det den relativa friheten att själva på skolorna få utveckla inriktning och kursplaner?

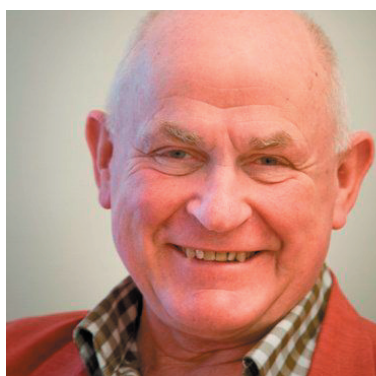
Jag tror att det kan vara svårt att sätta fingret på en enskild komponent. Möjligen är en viktig faktor relationen mellan lärare och elev. Du blir sedd som deltagare. Det finns som regel en respekt mellan personerna som finns på en folkhögskola som utgår från att alla kan bidra och att man är jämlikar oavsett att man har olika roller.

Folkhögskolor har funnits i drygt hundrafemtio år. Böndernas internat-folkhögskola under senare hälften av 1800-talet såg inte likadan ut som dagens invandratäta folkhögskola i förorten gör. Men behovet av allmän medborgerlig bildning, att göra ungdomar till medborgare villiga att ta samhällsansvar är detsamma då som nu.

Är då denna inriktning unik för skolformen? Och är den hotad? Jag tror för min del att man kan svara ja på bägge frågorna. Den allmänna skolan har blivit allt mer nyttoinriktad. Kraven på anpassning till arbetsmarknadens behov har blivit mera markerad.

Folkhögskolan har varit en unik bastion för personlig utveckling. Frånvaron av statlig styrning - nåja allt är relativt - har varit viktig. Som lärare och annan personal har du fått ta ett stort ansvar för kursplaner som måste vara så anpassade att varje deltagare har möjlighet till personlig växt och utveckling.

Nu finns det allt starkare förväntningar på att folkhögskolan ska ge kursdeltagarna en andra chans, att

skolformen ska fånga upp de som blivit utslagna från grund- och gymnasieskola. Det är inget fel i detta. Men om detta blir alltför markerat finns en risk att mångfalden av kursdeltagare begränsas, att specialkursernas kreativa deltagare inte längre får plats inom skolformen.

När resurserna dessutom krymper och möjligheterna till riksrekrytering blir svårare är detta ett uppenbart hot mot folkhögskolan och den mångfald som ännu finns inom skolformen.

En viktig identitet för skolformen har varit dess fackliga verksamhet som också inkluderat ett engagemang för att utveckla skolformen. Lika som för många andra yrkesarbetare har emellertid kraven på stora och starka organisationer medfört att yrkesidentiteten som sammanhållande kraft har blivit mindre.

På liknande sätt som att brandmän och undersköterskor numera återfinns i Kommunal så är trenden att alla med pedagogiska uppgifter hamnar i samma stora Lärarförbund. Är då detta ett hot mot folkhögskolan? Ja, så kan det bli om inte folkhögskolelärare liksom andra professioner har möjlighet att odla och utveckla sin yrkesroll. Om detta hoppas jag få återkomma.

Rapport från digitalt styrelsemöte den 20 april

Björn Grip

En decimerad skara försökte genomföra vårt första digitala styrelsemöte. Efter omständigheterna fungerade det bra med Messenger.

Den stora frågan som upptog vår tid var frågan om utgivning av **Nya folkhögskoleminnen**, närmare bestämt vilken upplaga vi ska sikta på. Utgångspunkten var 1 000 exemplar, men Björn fick i uppdrag att undersöka om priset för tryckning av ett lägre antal – förslagsvis 800 ex - skulle kunna bli lägre. Signild och Björn fick också i uppdrag att kontakta Folkbildningsrådet, OFI och RIO för att förhöra sig om dessa organisationer kan tänka sig stödköp.

Testrupresan stod också på dagordningen. Sex anmälningar förelåg. Vi beslöt att sätta ett nytt och senare anmälningsdatum för publicering såväl på hemsidan som i nästa nummer av Folkhögskoleveteranen.

Kents **ekonomirapport** godkändes. Likviditeten är någorlunda efter det att påminnelsen om medlemsavgift gått ut. Fortfarande tenderar vi dock att tappa fler medlemmar än vi får i nytillskott.

De regionala rapporterna var magra den här gången. Planerade aktiviteter har ställts in. Vi gladdes dock åt seminariet på Skeppsholmens folkhögskola i slutet av januari som lockade 17 deltagare. Rektorer från Kista respektive Paideia - Mariam Sherifay och Noa Hermele - gav en intressant redogörelse för sitt samarbete. Paideia som judisk folkhögskola startade som filial till Kista folkhögskola som har en muslimsk förankring. Skeppsholmen var som vanligt, dvs trivsamt och välkomnande.

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

MEDLEMSBLAD
FÖR FOLKHÖGSKOLANS
VETERANFÖRENING

www.vetfolk.dinstudio.se

Nummer 2
ÅRGÅNG 20
juni 2020

Medlem i föreningen blir du genom att betala in medlemsavgiften 250 kr per år till Folkhögskolans Veteranförening plusgirokonto 400 28 34-2
Glöm inte att ange namn och adress!

Innehåll

Är folkhögskolans särprägel och identitet hotad?	1
Rapport från digitalt styrelsemöte	1
Ett ljus i coronamörkret	2
Ett klassrum	2
Resan till Testrup højskole ...	2
Farfar och juvelkuppen	3
Skydda de äldre?	3
Styrelsesammanträdet	4
Elevtillvänt	5
Konsten i skolorna	6
De som behöver oss mest blir farsotens nästa offer	7
Varför pandemi	8
Ål of me	9
Intervju med Jan Jonsson	11
Från sidlinjen	12

Redaktionskommitté

Urban Lundin
urban.lundin@folkbildning.net

Per-Ola Jansson
braxnaspoj@gmail.com

Tore Mellberg (layout)
tore.mellberg@gmail.com

Föreningens postadress (ordförande)

Folkhögskoleveteranen
c/o Björn Grip
Sturegatan 9B
614 32 Söderköping
epost
bjorngr@hotmail.com
tel 070-540 95 79

Kassör

Kent Jonelind
Marielundsvägen 7
824 31 Hudiksvall
epost
kent.jonelind@gmail.com
tel 070-550 37 59

Ett ljus i coronamörkret

Per-Ola Jansson

Gösta Vestlund

Gösta Vestlund, född 1913 i Österfors by i Gagnefs socken, har flyttat från sitt hem på Bergliden i Nacka, där han varit bosatt sedan 1960; ensam sedan 10 år tillbaka. Han bor nu på *Danvikshem* i samma kommun. Göstas syn är nu så pass nedsatt att han har svårigheter att läsa. Han skriver dock fortfarande med hjälp av sin läsförstoringsapparat. Telefonen och radion är hans främsta kommunikationsmedel. Radion står på nästan för jämn och telefonen går varm; det är många vänner som med hjälp av den uppehåller en livlig kontakt med honom under hans karantän.

Gösta har varit en formidabel mångsysslare under sitt långa liv. Hans intresse för internationella frågor har varit omfattande. Redan på 1960-talet rekognoscerade han för SIDA:s räkning möjligheten att initiera ett försök i Etiopien att ge ut en enkel tidning som i samverkan med ett folkbildningsliknande

radioprogram, *Voice of Gospel*, utveckla *amarinja* till nationalspråk. Etiopien har som många andra afrikanska länder en mängd olika stamsspråk. På 70-talet var han verksam i Tanzania, då också för SIDA:s räkning i samverkan med den tanzaniska staten. Här var syftet att utveckla en vuxenutbildning inspirerad av den svenska folkhögskoleerfarenheten. Gösta var då tillsammans med sin hustru stationerad under två år i Dar-Es-Salaam.

Den rigorösa karantänen på ett av Sveriges äldsta och mest kända äldreboenden isolerar de boende från anhöriga, vänner och delvis även från personalen. Av de få i personalen som han har kontakt med har flera bristande kunskaper i det svenska språket. När en ur personalen bad om ursäkt för sina språkliga tillkortakommanden frågade Gösta: *Kan vi kanske samtala på något annat språk?* fick han svaret: *I så fall helst på swahili, jag är född och uppvuxen i södra Tanzania.* En annan kvinna i personalgruppen han har kontakt med är född och uppvuxen i Etiopien. Men Göstas *amarinja* har inte övats på länge och därför får då samtalen föras på knagglig svenska och engelska.

Gösta följer med stort intresse planeringen för nästa Vestlunddagar som är förlagda till Sigtuna folkhögskola 18–19 mars 2021.

Ett klassrum

Lotta Olsson

Ett klassrum är en magisk plats, en rymdraket, ett guldpalats, en plats där drömmarna tar sats och tankarna får vingar. En famn, en hamn, ett äventyr, där stjärnor tänds och dagar gryr och eldar ur historien pyrs och nya toner klingar.

Ett klassrum är en magisk sal, en bergstopp och en lummig dal, en tidsmaskin, en stolt portal till andra dimensioner. Så mycket större inuti än utanpå. Det är magi! Fyrverkeri och trolleri på varje dags lektioner.

Resan till Testrup højskole på Jylland i september är fortfarande aktuell!

I förra numret fick ni fyllig information om planerna på en resa till Testrup højskole den 16-17 september. Hoppet att den ska bli av kvarstår! Tio deltagare har anmält sig i dagsläget. Det finns ett fåtal platser kvar. Vi vill ha besked/anmälningar senast torsdagen den 25 juni.

Anmälan skickas till Björn Grip, bjorngr@hotmail.com.

Farfar och juvelkuppen

Lena Skördeman

Farfar, P.M. Westerdahl, var en gestalt i barnkammarloren under mitt fyrtiotal. Inte i verkligheten, för han var född 86 år före mig, men han fanns på bild i en av de svarta ovala ramarna över soffan. Farfars soffa, som pappa ärvt.

Och så hörde vi små trivsamma berättelser om vad han tyckte om. Utflykter! Man gick till fots ut i skogen, bärande på matsäcken. Från tjugotalet kunde pappa bjuda på bilskjuts.

Änkling tre gånger och far till nio barn tog han alla livets skiftningar med jämnmod, men något som alltid med allvar nämndes i familjen var GULDKUPPEN.

Natten mellan den 16 och 17 november 1887 hade hans guldsmedsbutik vid

Drottninggatan 47 (där sedermera vida värre saker har inträffat) i Stockholm drabbats av ett inbrott.

Nu får jag oväntat en uppdatering. Gunnar Bergman är en kemiforskare som ägnar sig åt polymer korrosion: plast som rostar. Han ägnar sig också åt historisk forskning på flera fält. Ofta har projekten anknytning till Järvsö: Automobilolyckan (en händelse 1929), Barnamordanklagade (från 1677) och Flat-Erske i Jerfsö (1800-tal). Alla har resulterat i läsvänliga och väldokumenterade böcker. Nu kopplades jag in på hans trettonde projekt, och det var Juvelkuppen. Där behövdes foton från tiden.

I Stockholm fanns en mycket skicklig yrkestjuv, Ernst Aspelin, som kunde dyrka upp alla typer av lås. I Westerdahls butik hade han nu tagit sig förbi tre olika, och det tredje var ett amerikanskt patentlås. Det sistnämnda var enligt polisens experter omöjligt att öppna utan nyckel, och misstankar hade därför först väckts mot butiksföreståndaren Erasmus

Lindeström. Dessbättre fasttogs den fint klädda Aspelin på Stora Bastugatan efter en jakt i språngmarsch genom gatorna och efter revolverhot, när han till en pantlånare försökt sälja stöldgods. I fickorna hade han kodskrivna brev med kopplingar till Järvsö.

För det fanns en plan! Ernst Aspelin hade på Långholmen varit "gemensamhetsfänge" med en Olof Göransson från Järvsö. De hade kommit på att Göransson kunde öppna en guldsmedsbutik i Järvsö, och Aspelin kunde tillhandahålla ett varulager. Han var väl utrustad för nyanskaffande. Vid en visitation i hans bostad påträffades en kappsäck med ett tjugotal dyrknycklar och patentlåsnycklar. Båda dömdes till straffarbete. Aspelin bildade sedermera familj och levde till 93 års ålder.

Farfar fick så småningom allt stöldgods tillbaka. Han lämnade dock Stockholm för mindre orter, slapp fler inbrott och blev 80 år gammal.

Skydda de äldre?

Urban Lundin

En nyligen publicerad siffra berättade att 90 % av de som avlidit i Covid-19 var äldre än 70 år. Siffran kan säkert komma att revideras innan vi stänger pandemi-böckerna. Men ändå! Var det inte just de gamla som skulle skyddas? Nu verkar det mera som att de offras. När detta skrives har snart 4 500 avlidit. Hade man skyddat de 90 %-en över 70 år, hade siffran istället varit 450, dvs. lägre än siffrorna för Danmark och inte så långt efter Norge och Finland. De flesta av Veteranens läsare tillhör riskgruppen, så frågan om hur det kunde bli så här är av vital betydelse för oss som grupp.

Smittspridningen inom äldreården och hemvården är ett enormt misslyckande. För vem? Folkhälsomyndigheten, regionerna, kommunerna? Det är utförarna som misslyckats. Jag var tidigare villig att sätta en slant på att det berodde på om utförarna var kommunala eller privata. Jag var övertygad om att det var alla privata företag som misskött

sig i sin jakt på vinster till ägarna. Och sådana exempel finns. Men det visar sig att det finns kommunala boenden som varit lika goda kalsupare.

När det gäller hemtjänsten finns det massor av utförare, i Stockholm flera hundra. Man pratar om valfrihet. Hur ska vårdbehövande äldre kunna orientera sig bland alla dessa alternativ? Hur vet man att nr 37 på listan är bättre än nr 76?

Vilka realistiska möjligheter har de små entreprenörerna att anpassa sig efter vårdtagarens behov? De lär inte kunna byta ut person A mot person B när personkemin mellan hemhjälpare och vårdtagare inte fungerar.

Hur stora resurser kan alla dessa små entreprenörer avsätta för personalens kompetensutveckling?

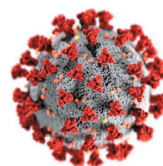
Hur stor del av dessa företags intäkter spenderas på marknadsföring? För att hålla sig kvar på marknaden krävs klat-schiga formuleringar snarare än kvali-

tetssäkrad verksamhet.

Vad kostar kontroll och övervakning av alla dessa lycksökare? OSV. OSV.

Om ett företag ska överleva i konkurrensen måste det jaga kostnader. Färre anställda är bättre än många, låg timlön är bättre än hög, timanställningar bättre än tillsvidareanställning, lite kompetensutveckling är billigare än mycket, mindre tid i kund/patientnära är bättre än mycket tid osv.

När så pandemin slår till, står företagen där utan beredskap. Man drar sig för att satsa mycket i ett tidigt skede, för då förlorar aktieägarna pengar. Och det kanske inte blir så farligt? Och de äldre är hur som helst inte så röststarka, så besparingar kan göras relativt lättvindigt.

Styrelsesammanträdet

Folke Holmqvist

Folkhögskolans styrelse var politiskt sammansatt och deras ledamöter hade samlats gruppvis i var sitt klassrum en timme före utsatt tid för att ta ställning till dagordningens olika punkter och enas om vilken linje partiet skulle följa samt att tänka sig in i vilka motargument motsatta partier skulle framföra. Sålunda rustade och med beslutsamhetens friska rödfärgade kinder inträdde de i sammanträdesrummet, där sedan länge skolans lärare och personal likt panelhöns på danshaket Sveasalen stod uppklistrade längs väggarna. Den ende av lärarna som uppvisade en nonchalant attityd var Toke Garp som hade ett förflutet på barrikaderna under revolutionsåret 68 i Lund. Efter en lång rangordningspalaver hade alla till slut intagit sina platser och rektor tog till orda.

"Eftersom det är första gången denna styrelse träffar skolans hela personal, föreslår jag att var och en presenterar sig och berättar om sin bakgrund och i vilka ämnen han/hon undervisar och på vilka andra sätt är engagerad i folkbildningsarbetet. Vi går bordet runt och börjar med dig, Edith Vidjestängel".

Det fanns femton personer som skulle avlägga sina vittnesmål, och om varje talare begränsade sig till tre minuters framträdande insåg skolans lärare i matematik med en enkel räkneoperation att det skulle ta fyrtiofem minuter. Edith som blivit ombedd att inleda presentationen genomförde tyvärr ej denna multiplikation utan började med sedvanlig noggrannhet berätta om studierna i Lund, arbetsbördan med att vara svensklärare och inte minst att skolans park var dåligt upplyst och att det minsann var mycket obehagligt att gå från skolan sena höstkvällar efter skrivarcirklar. I en bisats hann hon få med att skolans lärarpenry behövde en diskmaskin.

Nästa talare var Malte Vittfarne, och eftersom han innehade 358 akademiska poäng var det en omöjlig uppgift att på kort tid redogöra för den mödosamma vandringen till den akademiska Parnassens

höjder. Dessutom var hans pedagogiska förtäflighet välkänd av honom själv, men krävde alltid långa försvarstal.

Torkel Målare var nästa talare. Han hade högsta akademiska rang av de närvarande, något som han dock aldrig skröt över. Däremot hade han flest studiecirklar och gjorde fler konstresor än alla andra. På långsam Blekinge-dialekt förde han alla på en Blekinge-eka med våta segel i stiltje från Listerlandet till Skagen, Prag, Paris och Berlin och alla dessa städers museer.

Tre hade talat. Tolv återstod. Likt Jomsvikingarna satt de djupt försjunkna och formulerade tyst för sig själva hur de skulle berätta om sina förtäfligheter.

Hos styrelseledamöterna hade beslutsamhetens röda färg falnat och övergått i krankhetens blekhet. Alla behöll dock värdigheten, partidrillade som de var, utrustade med gott sittfläsk. En del såg försynt på klockan och såg med välbehag att mötet ej skulle vara klart till klockan 16.00. Detta innebar dubbelt traktamente.

Det var Egon Holmes tur. Uppfylld av medlemskapet i Friluftsförbundet pläderade han för upplevelsens likvärdighet med kunskap och att båda krävde en arbetsinsats. Han berättade också om de sedan trettio år succéartade trädprekningar på skolans traditionella lövängsutflykt.

En strimma av hopp väcktes när Libidel började tala. Eftersom hennes efternamn var Rosengård presenterade hon sig som Miss Rosegarden.

Styrelseledamöterna blinkade till och verkade levande för en kort stund.

Libidel var en yppig kvinna och hennes intonation utstrålade entusiasm och hängivenhet för sitt arbete. När hon däremot för tredje gången återkom till notapparatens förtäflighet i specialarbetena återföll ledamöterna i Nirvana.

Toke verkade vara den ende som inte påverkats av den flyende tiden. Med ett outgrundligt leende på läpparna studerade han de talande. Han var siste bekännaren.

Yster Islandsdottir hann både tala om sina hundar, om spexförrådet och skolavslutningar innan det var Ingeborg Borgares tur. Den i vanliga fall så tysta Ingeborg redogjorde däremot i detalj om sina nyvunna kunskaper hur kaffebruggare och diskmaskin i skolans cafeteria fungerade. Ingeborg hade dagen till ära tagit på sig den korta kortkjolen för att erbjuda partifolket anblicken av två välformade ben. Tyvärr! Det var som att kasta pärlor för svin. Ögonlocken var slutna.

Per Lång gjorde en oväntad presentation. Han rullade in ett bildspel om Sarek, Padjelanta och Västkusten till musik av Grieg och panflöjt. Under hela seansen stod han likt en Simson och lutade sig mot väggen. Man fick uppfattningen att skolan lutade sig mot honom och inte tvärtom. Förmodligen drömde han om Delila. Bildspelet tog tolv minuter. Det hade alltid tagit tolv minuter.

Den i mörk kostym klädde Kdsaren satt med slutna ögon. Läpparna rörde sig långsamt och de som satt närmast berättade att de hört honom mumla både Ave Maria, Paternoster och Höga Visan.

Moderaternas gruppledare i blå satin studerade de rödlackerade naglarna. Ett nagelband hade spruckit och hon insåg att hon hade ett drygt arbetspass framför sig vid toalettbordet innan hon kunde njuta av kvällens Dry Martini framför kvällens TV-såpa. Hennes strassbrosch, inköpt på Buttericks, hade försvunnit in i mellanrummet mellan vänster bröst och den begynnande åldersmagen. Tröttheten hade vunnit över den Östermalmaska raka ryggen.

Miljöpartisterna räknade får på

maskrosfälten utanför ett nerlagt Bar-sebäck, sövda av ljuden av en skog av vindkraftverk i drömmarnas Utopia.

Vänsterpartisterna funderade över om de skulle skänka det extra traktamentet till partikassan eller investera i den nyinköpta sommarstugan i Smögen.

Folkpartisterna gjorde som vanligt dvs. ingenting. De var bara frånvarande närvarande.

Hos socialdemokraternas gruppledare, tillika styrelsens ordförande, började en rabiat tanke ta form.

Det vore kanske ändå inte så dumt att gå på moderaternas förslag om att skilja skolans verksamhet från landstingets.

Så var det Lasse Minimals tur. Inte ens när han berättade att han gått på Brunnsviks folkhögskola vaknade socialdemokraterna. Ingen visade något intresse av att han varit lärarnas fackliga ordförande redan 1968, och då gjort sitt, spelade gitarr, var utlärare keramiker och såväl folkskollärare som folkhögskollärare. Hans försök att få auditoriet att se hans gärningar ur alla aspekter genom att kontinuerligt använda frasen å ena sida och å andra sidan lämnade samtliga oberörda.

Om ledamöterna varit vid medvetande hade de säkert reagerat på Runa Rättframs presentation. Hon sade:

”Jag finner det onödigt att presentera mig. Ingen lyssnar ju ändå. Är ni intresserade av mig får ni anmäla er till min årliga studiecirkel om runor.

Det uppstod en viss förvirring bland

de talare som ännu inte avlagt sin självbikt. Det gällde alla utom Toke Garp. Minna Ögonsten fann sig snabbast. Hon sade:

”Jag måste ursäktas mig, jag har glömt att vattna blommorna.” Förmodligen hade inte årsnederbörden i Borås kunnat rädda de krukväxter hon hade ansvaret för, men skälet måste dock rubriceras som force majeure. Minna Ögonsten hade lagt ribban för force majeure. Institutionsteknikern Daniel Delicato reste sig och sade att han fått vibrationer i höger ben. Det var personsökaren som meddelade att en kvinnlig välsvärvad specialarbetsskrivande elev på idrottslinjen hade fått ett ”ödem i Meggabajten till sörven i herzen till i-mejlen”. Skynd av Daniel Delicato försvann även Sonja Tuff. Hon skulle skriva svux- och svuxarapporter.

Ylva Strech knäppte händerna bakom nacken, lutade sig bakåt och vägde på stolen. Vinkeln mellan de båda underarmarna var 140 grader. Skulderbladen tangerade nästan varandra. På kroppens framsida hade det motsatt effekt. Muskler arbetar som bekant antagonistiskt. Hon förklarade sin sorti med att hon måste ringa ett samtal till Linköping angående lärarfortbildningen i PBI. Hon hade som målsättning att utbildningen skulle avslutas under innevarande milennium.

Sessan Trådsmaal och Basun Tordön som oftast samåkte försvann. Sessan skulle till i morgon hinna bli klar med

dotterns dansklänning, göra en plan för krishantering och skriva ett kompendium om stresshantering. Det var visst lite ont om tid. Basun Tordön skyllde på att hönsen skulle in, veden huggas, katten skjutas, och att han skulle handgräva en ny brunn.

Mulle Kringelkrok hade suttit kvar ovanligt länge men gjorde sitt exit sågandes att hunden måste ut och hustrun in.

Birdie Slicare skulle till universitet och hålla ett föredrag om ”Den enda vägens pedagogik”. Anna Sensuell skulle hämta Karl och sedan iväg på ett filosofiskt seminarium om ”Att vara i Naturen utan att vara där.” Tänja Hastalavista skulle till sin mamma och hämta en påse skorpor och sedan hem och sy i en ny lapp i de röda överdragsbyxorna.

Ett segerleende lägrade sig över Toke Garps ansikte då han reste sig. Han betraktade den insomnade församlingen. Trots att en konstpaus var överflödigt kostade han på sig en. Så sa han:

”Mitt namn är Toke, men far min kallade mig alltid för” - och med vrålande stämma skrek han: ”TOKE!”

Socialdemokraternas ansikten blev röda, moderaternas blå, miljöpartisternas gröna och vänsterpartisternas rödare än rött. Kds:arna såg ut som vitsippor efter ett uppfriskande majregn. Endast folkpartisterna behöll avsaknaden av färg.

Styrelsemötet kunde börja.

Elevtillvänt *Urban Lundin*

Hans Lundén skriver med mild(?) ironi i Konsthörnan i detta nummer om hur okunniga beslutsfattare förstör konst för att visa sig elevtillvända och tjäna popularitetspoäng. ”Jag kommer att tänka på när min skolas chef lät kursdeltagarna ett år måla över Yngve Ekströms trärena möbler i gult och i gredelinat så att färgen också smetade ner på textilerna. Det var elevtillvänt och populärt och nästa år kom nästa elevgrupp och undrade varför möblerna var förstörda.”

Iakttagelsen för mig tillbaka till ett av mina första år som rektor på Marieborg i slutet av 80-talet. En dag hade deltagarna i ett av internathuset utrustat sig

med färg, och målat (kladdat) ner väggarna i en trappuppgång. För dem var det en självklar rätt. De bodde ju där! Det var deras hem!

- Jo, invände jag, men nästa år det någon annans hem, och de deltagarna kanske inte delar er smak.

Så jag beställde återställning av trapphuset från en målarfirma, och lät deltagarna stå för kostnaden.

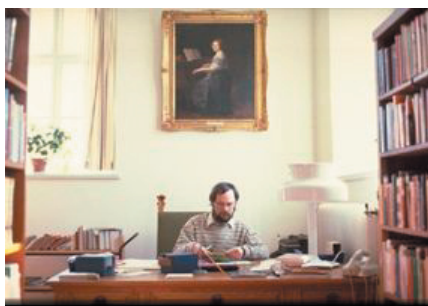
Incidenten fick mig att fundera på var gränsen går för olika gruppers inflytande över processer och beslut på en folkhögskola. Jag kom fram till att alla grupper borde ha möjlighet att påverka beslut, som de också kan ta ansvar för.

Lite förenklat sammanfattat kan vi säga att styrelsen fattar övergripande beslut om inriktning och ekonomi, rektor beslutar om saker som normalt tillkommer en verkställande tjänsteman, lärarna bör ha avgörande inflytande över pedagogik, och deltagarna ges inflytande över saker som rör den ineliggande kullen. Det här låter självklart (och är det nog också?), så länge som man förstår att varje befogenhet är kopplad till ett ansvar. Ju större befogenhet, desto större ansvar. Frågan om behörighet och vidhängande ansvar måste vägleda alla beslut i frågor om makt och inflytande.

Konsten i skolorna

Hans Lundén

Jag läste med stort intresse Stewe Clae-sons artikel om bibliotekens öden på folkhögskolorna. Hade själv en ganska lång tid några hundralappar i månaden för ett arbete som bibliotekarie på Grips-holms folkhögskola. Böckerna flyttades 3-4 gånger mellan olika lokaler, Hans Granlids donation låg nerpackad i årtal med motiveringen av dåvarande rektor att folkhögskoleeleverna inte begrep sig på de böckerna. Böckerna packades upp och var till stor glädje för de kursdeltagare som läste konst och litteratur.

Artikelförfattaren och Jenny Lind

När skolan till slut lämnade Mariefred ansåg rektor med viss rätt att det för-nämliga biblioteket i Skärholmen kunde ersätta skolans. Men ett tillgängligt bibliotek i skolans lokaler kan ge bättre information i Nationalencyklopedin än Wikipedia och när vi i min grupp talade om Finland kunde jag genast visa Gallen Kallellas bilder i Kalevala.

Men visst – Skärholmens bibliotek var en glädje att besöka, inte minst för att två av mina tidigare kursdeltagare i Marie-fred arbetade där.

Men det är inte bara biblioteken som försvinner i skolans värld.

Konsten i våra skolor är inte alltid bara undervisningens konst utan också den konst till förskönande och tankar som våra konstnärer smyckat många skolor med. För en tid sedan kunde man i en förortstidning i Stockholmstrakten läsa om en rektor vid en skola som blivit populär genom att låta eleverna måla över ett konstverk av Peter Tillberg. Ni vet, han som blev känd genom den när-maste ikoniska bilden ”Blir du lönsam lille vän”?

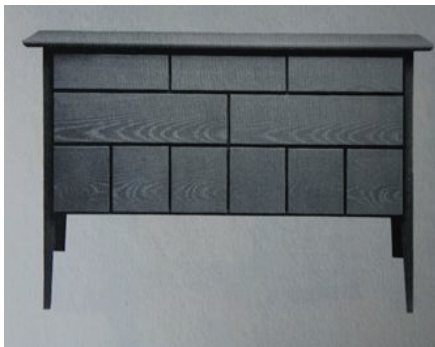
I tidningen *Mitt i Vallentuna* kunde man den 9 april (också ett datum att

minnas ett angrepp) läsa: ”Rosendals-skolan lät elever förstöra Peter Tillbergs målning.”

1977 gjordes Peter Tillbergs väggmålning ”Det rasande berget” till den då nybyggda Hammarbacksskolan. Nu har stora delar av verket rollats över med vit färg.

Rektorn får i tidning-en frågan om han visste vem Peter Tillberg var och han svarar: Nej, jag har fått höra att skolan hade konst av honom. Vi strävar efter att ha en modern fin skola, som eleverna vill ha den.

Jag kommer att tänka på när min skolas chef lät kursdeltagarna ett år måla över Yngve Ekströms trärena möbler i gult och i gredelint så att färgen också smetade ner på textilierna. Det var elevtillvänt och populärt och nästa år kom nästa elev-grupp och undrade varför möblerna var förstörda.

Till skolans förnäma matsal med ekmöbler inköptes också den prisbelönta byrån Box, i massiv ek för en ganska stor summa. Den målades senare över under några veckor av skolans vakt-mästare i trivsamt grått och försågs med hanklar och handtag i, typ, mässing så att den såg ut som i en lanthandel på artonhundratalet.

På LinkedIn beskriver sig rektorn vid Vallentunaskolan som positiv, engagerad och drivande ledare som skapar höga resultat.... möjliggöra medarbetares och verksamhetens utveckling genom sam-

verkan och modet att tänka nytt. ...för att lyckas måste vi gå åt samma håll. Tillsammans gör vi skillnad.

Ja, rektorn har verkligen visat modet att tänka nytt genom att ansvara för att ett konstverk förstörs. Modigt, men är det riktigt klokt? Och vad är skillnaden mellan att ha ett konstverk och inte ha?

Den övermålade målningen av Peter Tillberg i Vallentuna.

I maj skulle Mariefred-Åkers Konst-förening bl.a. ha besökt Västertorps skola som på sina väggar har två förnämliga konstverk. Dels Otte Skölds stora mosaik, *Vindarnas saga* och Vera Nilssons fresk, *Sagan om solen och nordanvinden*.

Jag kom ihåg Otte Skölds målning från när jag väntade på mina pianolektioner och såg draken och texten om ”drakens dolska ro på guldet”. Det var spännande att som tioåring följa kampen. Nu blir resan inte av p.g.a. coronapandemin, men konstverken finns kvar.

Otte Skölds väggmosaik ”Vindarnas saga” i Västertorps skola

Västertorp var en förort från sent 40-tal där planerarna ville bygga ett nytt öppet samhälle präglat av konst och kultur. Förutom gatornas och parkernas skulpturer pryddes trappuppgångarna med konst av Olle Bonniér, Pierre Olofs-

Vera Nilssons fresk i Västertorps skola

son och andra modernister. Konsten åt folket! Men i dag kommer inte folket in i trappuppgångarna. Det krävs koder. Likadant är det i många andra offentliga miljöer där konstverk försvunnit bakom lyckta dörrar.

Jag tänker på Carl Wilhelmssons stora väggmålning i det gamla ärevärdiga

Skiss till Carl Wilhelmssons väggmålning i posthuset på Vasagatan

postkontoret på Vasagatan i Stockholm som numera är en del av regeringskansliet och därmed utom synhåll för de flesta.

Eller Siri Derkerts entré till Svenska Institutet som låg vid Kungsträdgården. Hennes konstverk finns kvar men försvinner i den färggranna klädexponering

ring som i dag görs på platsen.

Att skolor behöver moderniseras har jag förståelse för men att det görs på bekostnad av konst, konsthantverk och värdefull arkitektur är en annan sak. Hur sorgligt är det inte att se folkhögskolor som ersatt Carl Malmsten-möbler, Viola Gråsten-tyger, Kasthallmattor med svarta skinnsoffor, gardiner med volanger och heltäckande mattor. Kanske ett ämne för en konsthistorisk uppsats?

På folkhögskolan ska allmän linje ge allmän medborgerlig bildning. Den skulle nog ha behövts i större utsträckning hos många skolledare och beslutsfattare i stället för pompösa floskler på LinkedIn.

De som behöver oss mest blir farsotens nästa offer

Anders Lindberg (först publicerad i Aftonbladet den 17 maj 2020)

Skolan säljer tomatplanter för att överleva

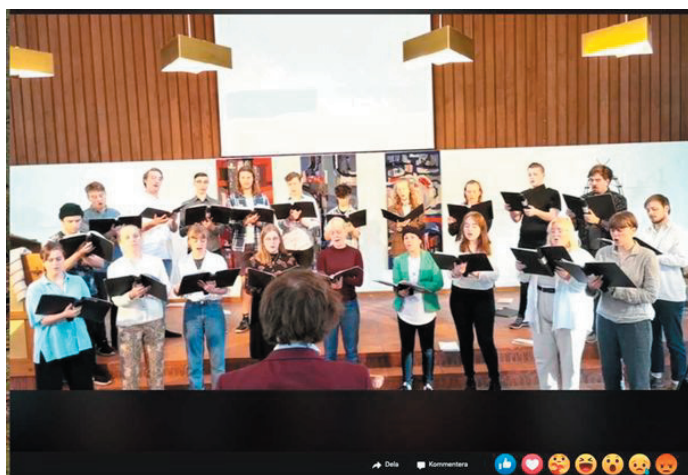
Första gången gick jag dit, bokstavligen. Det var vår. Sjöviks folkhögskola ligger vid sjön Bäsingen i Folkärna. Jag och min kompis Jonas klev av vid Avesta-Krylbo, snörade på oss kängorna och vandrade en dryg mil genom det Dalarna man vanligen ser på vykort. Vi skulle bli kvar i två år, på Vägledareutbildningen i naturligt friluftsliv.

Sjövik är folkbildningens guldstandard, där specialintresserade och skoltrötta, helylle och skeppsbrutna möts. En magisk plats som sedan 1921 har gett unga människor – många med funktionshinder – en start och en egen väg i livet.

Nästa år är det tänkt att skolan ska fira hundra år. Nu säljer man tomatplanter för att överleva.

- Det är hårt, vi står inför ett stålbad. Jag skulle ljuga om jag sa något annat, säger Anneli Karlsson, rektor på skolan sedan fem veckor.

De ekonomiska problemen började inte med coronakrisen, men när interna-

Sjöviks musiklinje fick streama sin traditionella vårkonsert i torsdags via Facebook, detta på grund av covid-19

ten töms, konferensverksamheten avstannar och sommarens aktiviteter ställs in blir siffrorna allt rödare i bokföringen. Till slut går det inte.

“Vill du skänka en gåva för att stötta Sjöviks folkhögskolas arbete för att återuppta ordinarie verksamhet efter krisen? Då kan du skänka valfritt belopp via Swish 123 690 77 37 eller bg 233-5875. Märk din överföring med GÅVA.” står det som välkomstmeddelande på hemsidan.

“Årets Öppet Hus inställt på rekommendation från Folkhälsomyndigheten.”

I torsdags fick musiklinjens kör streama sin traditionella vårkonsert via Facebook. Och Sjövik är långt ifrån ensamma.

– Uppåt trettio folkhögskolor har det tufft under corona, i förlängningen kan det bli ännu fler. Det beror på vad som händer till hösten, säger Gerhard Holmgren, generalsekreterare för Rörelsefolk-högskolornas intresseorganisation.

Regeringen är medveten om problemen.

– Många folkhögskolor kämpar med ekonomin under den rådande coronakrisen. För att hjälpa folkbildningens aktörer att hantera sina utgifter har regeringen beslutat att bidraget till folkbildningen ska betalas ut tidigare, lovade utbildningsminister Anna Ekström den 23 april.

Konkret betyder det att statsbidragen

för tredje kvartalet betalas ut redan i maj. Det ger andrum men kommer knappast att räcka. Om Sveriges folkhögskolor ska kunna övervintra krisen kommer mer pengar att behövas. Och för vissa är läget akut.

Inte bara tomatplantor säljs på Sjöviks folkhögskola. Det går även att köpa flera sorters smörgåstårter i en särskild stödbutik på hemsidan, där finns färdigspäntad tändved och timrade hundkojor i olika storlekar. Samt konstverket "Vilande traktor" av Tobias Furne.

På Facebooksidan ligger skolans lilla buss, Silverpilen, ute till försäljning. Den har dragkrok, meddelas optimistiskt.

Att jag själv hamnade i skogarna utanför Avesta efter gymnasiet berodde mest på att jag var skoltrött. Som scout sedan många år kände jag mig lockad av skolans friluftsledarutbildning, kanske som tänkbart yrke? Så blev det inte, men resan till den jag är idag började på många sätt där.

Om folkhögskolor skulle börja gå i konkurs öppnar sig en social avgrund, särskilt för många av dem som behöver vårt samhälle mest. Av de som går Allmän kurs uppger 70 procent att de vill skaffa sig behörighet till högskolan eller förbereda sig för att läsa vidare. Men folkhögskolan är inte bara en andra chans, för många är det den sista när allt annat misslyckats.

Utbildningsformen har sina rötter i det gamla Sverige, med en friare, mer prak-

tiskt och kreativt inriktad pedagogik.

Skolornas huvudmän är i regel idéburna. Sjövik vilar på kristen grund, varje människa är unik, varje liv oändligt värdefullt. Det ligger i folkhögskolans själva väsen att aldrig ge upp om någon.

Men man kan trots allt inte betala lärarlöner med goda intentioner.

- Det gör ont i hjärtat när jag ser hur möjligheterna snävas in från olika håll, säger Anneli Karlsson.

När undervisning nu ställs in eller övergår till distans blir det svårt för många elever som behöver folkhögskolans trygga rutiner.

- Det får många katastrofala följder för funktionsnedsatta och andra marginaliserade grupper. De har skolan som struktur, säger Gerhard Holmgren.

Sjövik har förutom Allmän linje även flera utbildningar för ungdomar med funktionshinder. Sjöviks musiklinje en av de bästa i Sverige och utbildningen i hantverk och naturligt friluftsliv drar deltagare från hela Norden och ända från Tyskland.

Gerhard Holmgrens största oro är vad som ska hända med alla elever om coronakrisen drar ut på tiden. Idag går omkring 56 000 elever längre kurser på någon av landets 155 folkhögskolor, många av dem bor på de knappt 100 internat som finns. Skolan, gemenskapen, kamraterna är livsviktiga.

De som i debatten argumenterar för att "stänga Sverige" ser nog inte dem, men

det är bland annat dessa människor som offras vid en sådan strategi. Många av dem kanske aldrig skulle återfå fotfästet.

Redan de regler som är på plats idag har fått stora konsekvenser.

Gerhard Holmgren efterlyser besked om framtiden från regeringen och Folkhälsomyndigheten och en plan för hur folkhögskolorna ska klara sig långsiktigt. För när den ekonomiska krisen nu kommer så behövs de mer än någonsin.

- I en lågkonjunktur blir det högkonjunktur för utbildningssystemet, då behövs alla, säger han.

Det är över 25 år sedan jag lämnade Sjövik, men traditionen med vårkonserter fanns redan då. Och i torsdags bänkade jag mig 20 mil bort, framför Facebook live. Musiklinjens kör stod med arm-längds lucka i Sjöviks kapell, svaga applåder hördes i bakgrunden mellan sångerna.

- Vanligen har vi ganska stor publik, det kanske vi har nu också, inledde kapellmästaren och log osäkert in i webbkameran.

Bilden var lite skakig men ur datorns högtalare klingade "Vintern rasat" och "Jungfrun hon går i ringen" lika vackert som någonsin på plats.

- Vi ska vända på det här tillsammans, säger Anneli Karlsson.

Våren kanske kommer ändå, till slut. Även i farsotens tid.

Varför pandemi?

Urban Lundin

Vem är ytterst ansvarig för att det blivit en pandemi? USA är inte sena att lägga skulden på Kina, Kina tycks mena att USA ligger bakom. Det sprids massor av konspirationsteorier. Virusets finns inte, säger några. Dussintals sändningsmaster för 5G- telefoni har bränts ner eller saboterats, eftersom en konspirationsteori gör gällande att den höga mängden strålning från 5G som masterna utsöndrar sänker immunförsvaret i kroppen - vilket påstås öka mottagligheten för sjukdomar som Covid-19. Trump och Bolsonaro förordar invärtes bruk av desinfektionsmedel!

Det som i grunden inträffat är att mänskliga aktiviteter tränger in på områden som hittills varit fredade från mänsklig aktivitet. Det finns massor med exempel på hur djurmiljöer och miljöer för människor numera överlappar varan-

dra mer än förr. I ett mycket intressant avsnitt av programmet Konflikt gavs exempel på hur vildsvin invaderat parker i Madrid. Och med svinen följer hela deras flora och fauna av mikroorganismer, där några med jämna eller ojämna mellanrum muterar, så att de - direkt eller indirekt - kan smitta människor, så kallad zoonos.

Det kommer förstås att få konsekvenser, och kan leda till att nya smittsamma sjukdomar uppkommer. Nu slår naturen tillbaka! menar några. Naturen är inte ute efter hämnd. Processer i naturen är avsiktslösa, om än inte orsakslösa. Om vi baddar för nya virus, så kommer de sannolikt att uppstå.

Den enda hållbara lösningen är att minska intrången i djurens livsmiljöer. Och det kan endast åstadkommas om

vi blir färre människor på jorden, färre individer som konkurrerar om mat, ren luft, mineraler etc.. Då kan vi låta djuren vara ifred i sina habitat.

Det finns alltså alla skäl i världen att hålla nere barnafödandet. Och sett i ett lite längre perspektiv, räcker det med att varje person ser till att han/hon är upphov till högst två barn, så kommer befolkningen att minska. För alla kan inte få, alternativt vill inte ha, barn. Så om en tvåbarnsnorm per person lanseras och vinner gehör, skulle jordens befolkning minska. En ettbarnsnorm är naturligtvis ännu bättre. Så ser inte det svenska perspektivet ut. Vi ger flerbarns-tillägg på barnbidraget, istället för att göra flerbarnsavgift. Snacka om felsyn!

Ål of me

Per-Ola Jansson

Den flod som förbinder Sveriges fjärde största sjö, Hjälmarén, med Mälaren är *Eskilstunaån*. Den strömmar, men inte vilt. Den är hejdad och sedan Hjälmarén sänktes med 1,8 m i slutet av 1800-talet har det tillkommit regleringsdämmen som ibland är närmare 75 meter breda. Hjälmarén befinner sig idag 22 m över havet, och därmed 21 meter över Mälaren. Det är denna fallhöjd som intensivt utnyttjats av de berömda järnmanufakturerna. Främst vid Tuna fors.

I Eskilstuna och Torshälla finns slussar. Vid denna flod har jag vistats hela somrar. Under Huckleberry Finn-artade äventyr har jag införlivat vattenatmosfären genom simturer ut till den djungelartade, obebodda ön vid forsarna i Skjulsta, men framförallt genom fisket. Redskapen växte från kork och björntråd till i närheten av ABU Svängstas allra bästa rullar. Vi fiskade bara från broar och dämmen som vi kunde komma ut på och gå över. Vid några av de kraftigaste forsarna stod de verkliga fiskeveteranerna, pensionerade svetsare, filare och smeder från stadens alla verkstäder. De kände varandra, konverserade stillsamt och hade ofta slocknade cigaretter i ena mungipan, en minns jag särskilt som kanske den mest respektingivande, han bar golfbyxor och dök alltid upp på cykel med sitt långa spö. De kastade inte, utan med hjälp av sina långa kraftiga spön släppte de ut revarna i det forsande vattnet med fläksvål som agn. Deras främsta förhoppning var att fånga den mytiska och storväxta aspen, vilket jag efter alla år inte fick uppleva. Som 9-åring 1955, när jag lärt mig simma under en vistelse vid stadens sommarkollo, tillät mina föräldrar att jag rörde mig fritt längs hela ån från Hyndevad, där trösklarna sprängts för att möjliggöra sänkningen av Hjälmarén, till fårorna nedom Bolinder-Munktells mäktiga dämme i stadens mitt.

Sommartid när vattenföringen var låg kunde vi ta oss ned till slemmiga hållar och halvt uttorkade strömfåror på jakt efter de riktigt spännande fångsterna. Välte vi stora stenar fanns chansen att med bara händerna få grepp om en lake, en kejsare i sin buteljsskimrande höghet. Den togs inte hem till morsan, utan

släpptes efter att fångstmannen hyllats. Så, en dag, när jag inspekterade de kraftiga träkonstruktionerna som avgränsade varje dammlucka mellan Rosenfors industrier och Hyndevad, lyckades jag peta fram en ål i skrymslet mellan det bärande träet och den stenhäll den vilade mot. Den upptäckten ledde till att vi konstruerade primitiva ljuster av käppar och matgafflar. Drivkraften var inte att bära hem en fångst, utan den råa upplevelsen att komma åt dessa sällsamma varelser, som på sin höjd var fyra decimeter långa. Jag tror att jag genom min fars försorg upplyste om att de ålar jag petade fram var födda i Sargassohavet långt, långt bort i västra Atlanten.

Vid läsningen av den Augustprisvinande dokumentären *Ålevangeliet*, utlöses minnen hos mig, som liknar Prousts upplevelse av madeleinekakan. Dofter av gyttja, intorkade alger, fisksnor och sommar väller fram. Patrik Svensson, en ung journalist, har lyckats med att i essäns form blanda personliga minnen, vetenskapshistoria och rapporter från den nuvarande forskningsfronten. Boken har blivit en internationell framgång och kvaliteten är i sina bästa rader i klass med Harry Martinssons eller Werner Aspenströms essäistik. Här skildras uppväxten och samvaron med en ålfiskande far. Vi får läsa om tjuvfiske, slagrutor, ålagillen, klumning som är ett fiske med "maskbollar", faderns syn på skillnaden mellan djur och människan. Denna samvaro förenas i vartannat kapitel med faktabaserade redovisningar av de vetenskapliga mödor, som sysselsatt många forskare som ägnat sig åt ålens gåtfulla liv, sedan Aristoteles dagar, fram in i vår egen tid.

Jag har begått det berömda ålagillet i Åhus tillsammans med rektorskollegor, då alla de sorters anrättningar konsumerades som ålen kan uppenbara sig i vid ett gormandiskt fältslag av denna typ. Jag har deltagit i bisarra tävlingar som går ut på att förflytta en levande ål från en vattenfylld tunna till en annan endast med hjälp av händerna, men den ålupplevelse som skarpast bränt sig fast i mig är när jag i mogen ålder blickade ut över Atlanten från en kaj i Cadiz i Andalusien, en av Europas västligaste

utposter. En oändlig horisont, inga öar. Havet gurglar och smackar in i den steniga kajkanten. Det enda ögat möter är fyren, el Faro. Nästa landremsa är Amerika och någonstans där ute, långt borta, Sargassohavet.

Bakom mig ligger Cadiz bästa tapasbar; den bär fyrens namn, *El Faro*. Baren ligger i entrén till en större restaurant. En hästskeformad bardisk, inga stolar, man står och äter. Tapas, det spanska kökets världsberömda smårätter, framträder här i drivor, mellan glittrande is, men råkvåfflorna bärs in från friteringen i restaurangköket. På en griffeltavla anslås vad som finns att tillgå, och mångfalden är imponerande, främst allehanda *mariscos*, skaldjur när mitt zoologiska öga skiljer ut det dyraste som bjuds, *angulas*, ålyngel, eller som vi vanligtvis kallar dem *glasål*. Ålarna serveras varma med olivolja, någon oliv, vitlök och chilipeppar. Man skoffar in ynglen i rejäla omgångar. Men jag avstår, känner att det är fel att "vräka" i sig dessa arma varelser. Spaniens största fångster av ålyngel tas fortfarande upp i floden *Orias* mynning i San Sebastian, i Baskien. Idag betalar man lika dyrt för *angulas*, som vi för rommen från Kalix, om inte mer. Den atlantiska populationen av ål minskar och är nu akut hotad. I Sverige infördes förbud för fritidsfiske av ål 2007. EU fattade 2018 beslut om förbud mot ålfiske i hela unionen, men endast under tre månader av året. En av mina zoologikamrater från Uppsala, stor miljövän och naturbevarare kan inte fira jul utan att ål finns på julbordet. Han brukar i julveckan i hemlighet söka sig till ett dystert ställe någonstans i norra Roslagen där han en sen, mörk kväll kan inhandla en rökt ål. Men det kanske mest anmärkningsvärda är att fisket på *glasål* fortsätter alltjämt utan regleringar. Detta temporära förbud, tyder på som

så ofta i EU-sammanhang på att ekonomiska aspekter spelar en avgörande roll. Att dessa *angulas* har undantagits från förbuden beror givetvis på att den baskiska och andalusiska delikatessen är alltför efterfrågad för att fisket skall kunna stoppas helt. En stor del av den europeiska fångsten exporteras till Japan.

Nära inloppet till floden Oria i Baskien /.../kommer glasålen in i floden med högvattnet under kalla nätter, vid fullmåne eller nymåne och gärna när det är lite extra molnigt. Den flyter nära vattenytan i enorma stim, likt väldiga silverglänsande tångsjok, och ålfiskarna glider sakta runt i sina båtar med lanternor längst fram vars ljus speglar sig i den levande fiskbädden. De håvar upp glasålen ur vattnet för hand med runda håvar som är fästa i långa stölar. (Ålevangeliet sid 100)

Ålevangeliet delar vartannat kapitel mellan det personliga och det vetenskapliga och folkbildande. Vi får lära oss hur man fiskar ål, småskaligt i en skånsk å och hur det mera storskaligt går till med hjälp av ryssjor i Hanöbukten och i den nordirländska sjön Lough Neagh där man fiskar *gulål* med långrev, den ål som lever i sjön i väntan på att bli köns mogen. I Nyköpingsåns avrinningsområde bär praktiskt alla forsar, fördämningar vid kvarnar, hammare, industrier som utnyttjar fallhöjden för energiutvinning, spår av ålkistor som en gång fanns för fångst av den vandrande, lekmogna *blankålen*. Kistorna förledde ålarna att söka sig en lockande väg i forsen, men som fångade den i kistan som kunde vittjas. Ålfiskets betydelse i det avseendet har varit betydande och innehavet av en ålkista var högt värderat. Min vän

Tre ålkistor i ett småländskt vattenfall

Per-Olof Karlsson, född 1933 och uppvuxen vid gamla hammarsmedjan vid sjön Regnarens utlopp vid övre Hävla, minns vittjandet av ålkistorna som fanns i den ränna som avledde vattnet och hur mor i familjen tog hand om och kokade in ålarna med dill. En delikatess.

Här är lämpligt att lyfta fram ålens, för många av oss, förskräckliga matvanor. I Günther Grass *Blecktrumman* används ett hästhuvud som agn vid ett ålfiske. Det strömmar ut ålar ur det ruttnande hästhuvudet och dess strupe, när det dras upp på land för att vittjas. Om jag inte minns fel nämner Hans Alfredsson någonstans att döda spädbarn var ett efterfrågat agn för ålfisket bland fiskarbefolkningen på Österlen.

Den stora frågan som alla upptas av är dock *var ålen leker och hur den går till*. Av de många forskare som försöker lösa dessa problem tycks de flesta vara italienare. De som för oss läsare är de mest namnkunniga är Aristoteles, och – för många förmodligen överraskande – österrikaren Sigmund Freud, som under ett intensivt år vid en marin forskningsstation i Trieste försökte lösa gåtan om *hur* ålen fortplantar sig, inte *var*. Han söker svar på hur könsorganen är organiserade. Men han misslyckas att se och beskriva könsorganens histologi. Patrik Svensson beskriver för oss något om Freuds senare utveckling som en den mänskliga sexualitetens store banbrytare. Men någon omedelbar koppling mellan Freuds ålstudier och hans senare intresse för den mänskliga sexualiteten, då han utvecklar begreppet penisavund, tycker han sig inte finna. En annan mycket känd vetenskapare är Rachel Carson, den amerikanska marinbiologen, mest känd för sina mästerverk *Tyst Vår* och *Under havsvinden*, som ägnade stor möda åt olika studier kring ålens långa vandringar.

Johannes Schmidt är dansken som ”fann” ålens lekplats. Efter 20 års arbete rapporterade han 1923 genom Royal Societys försorg sina resultat som otvetydigt pekar på att den europeiska ålen leker i Sargassohavet, men lämnar inget svar på varför ålarna söker sig ändå dit från Kaukasus floder, de som mynnar i Svarta havet, eller från Kolahalvöns kalla vattendrag, eller från Elbes källflöden. Det är observationerna av ålynglen som lett till antagandet att leken *måste*

äga rum i den del av atlanten vi kallar Sargassohavet. Men ännu har ingen människa bevittnat leken, eller observerat en *blankål* i detta hav. ”Vi vet att det är där ålen leker, men vi vet inte hur leken går till.”

I det nuvarande standardverket, *Der Aal*, av Friedrich-Wilhelm Tesch betonas ålens fantastiska luktsinne. En ynka droppe rosenextrakt i den väldiga Bodensjön kan en ål känna doften av. Andra sinnen som möjligen står till tjänst vid orienteringen mot Sargassohavet är förmågan att med hjälp av temperaturförändringar, salthalt och jordens magnetfält orientera sig från vitt skilda utgångssjöar och floder mellan Vita havet och Nordafrika.

Idag är mängden ankommande glasålar till Europas kuster *bara en till fem procent* mot den mängd som kom till våra kuster 1980. Det internationella havsforskningsrådet, ICES, anser att vår påverkan på ålen bör vara *så nära noll som möjligt*. Vi vet att det är människan som ligger bakom denna ytterst katastrofala minskning. Faktorerna bakom denna minskning förklaras vara orsakade främst av virussjukdomar, parasitiska nematoder, miljögifter som PCB, vattenregleringar i våra floder, fisket och då främst glasålsfisket och klimatförändringarnas påverkan på havsströmmarna.

I det gripande slutkapitlet skildras hur ålfisket minskar även i den skånska ån. Till slut funderar far och son över huruvida ålen finns kvar, eller inte. Det gamla ålfisket har tagit slut. Sedan parallellställs den europeiska ålpopulationens utdöende med faderns insjuknande i cancer som leder till dennes död. Sjukdomsförloppet skildras ömsint med en avslutande diskussion om hur man kan veta exakt när en människa kan anses vara död.

Faderns sjukdom och död blir på detta sätt en sublim metafor för ålens möjliga försvinnande inom en snar framtid.

Intervju med Jan Jonsson

Urban Lundin

Hej Janne Jonsson!

Efter åtta år som rektor på Åsa folkhögskola har du fått anställning på Folkbildningsrådet. Hur känns det?

Det känns mycket spännande och är en stor utmaning att ta över efter erkänt duktige Lars Tengberg.

Jag kommer naturligtvis att sakna Åsa mycket efter åren där – det känns fortfarande lite överkligt att den tiden är över – men det blir mycket roligt att ta med all den kunskap och erfarenhet som de många åren inom folkbildningen givit mig in i en ny kontext – att få användning för min kunskap på en ny nationell nivå. Spännande!

Du har fått rivstarta jobbet med att arbeta på distans hemifrån. Hur känns en sådan introduktion?

Mycket speciellt!

Jag har i och för sig fått en bra grundintroduktion via nätet från olika kollegor, och vi har haft mycket kontakt via telefon och dator – men visst blir det annorlunda.

Självklart saknar jag enkelheten i att ställa en kort fråga direkt till någon mer erfaren – men framför allt saknar jag det sociala och fikat!

Jag saknar fikastunden och samtalen där. Som du vet är det ju där – i det otvungna samtalet som mycket av det viktigaste sägs. Detta faktum bygger ju hela folkbildningstanken på – att vi behöver träffas i verkligheten och fika tillsammans för att lära känna varandra, väcka nyfikenhet och därifrån bygga ny kunskap tillsammans. Detta saknar jag nu...

Vilka arbetsuppgifter har du på ditt bord?

Frågorna om och från skolformen folkhögskola hamnar hos mig.

Det är många frågor som kommer från rektorer, men också deltagare, politiker och studievägledare osv. hör av sig med sina funderingar kring skolformen.

Frågorna rör högt och lågt – några är lätt besvarade medan andra kräver mer tid och utredning.

Vidare jobbar vi just nu med den senaste satsningen från regeringen på folkhögskolan där 2000 årsplatser inom Yrkesutbildning - allmän eller särskild kurs - ska fördelas bland landets folkhögskolor.

Kan du berätta mer om den här satsningen? Vilka typer av yrkesutbildningar handlar det om till exempel?

Det har under våren kommit två Coronasatsningar från regeringen riktade mot folkhögskolan. Den första presenterades den 5 maj. Det var en bred satsning på yrkesutbildningar om 1000 läsårsplatser under två år, och så den 12 maj kom besked om ytterligare 1000 platser – dessa med tyngdpunkt på vård och omsorg som en del av äldreomsorgslyftet. Kurserna ska genomföras som allmän eller särskild kurs och sökes hos Folkbildningsrådet. Besked om tilldelning av platser ska vara klart den första juni 2020 och kurserna kan startas från och med juli 2020. Vilka kurser det blir vet vi fortfarande inte men intresset från skolorna är stort och söktrycket på platserna kommer att bli hårt.

Redovisas kurserna som allmän respektive särskild kurs, eller har de en egen kvot? Är bidragsbeloppen samma som gäller för de generella statsbidragen?

Då Yrkesutbildningar inom allmän eller särskild kurs är en tidsbegränsad satsning från Regeringen – 2000 årsplatser under två läsår – redovisas platserna inom en egen kvot och som en egen kurs typ. Ersättningsnivå för dessa platser är 2 040 kronor per deltagarvecka, vilket motsvarar verksamhetsbidraget för år 2020 samt ytterligare 25% för att motsvara regionbidraget, eftersom dessa platser inte ska belasta regionernas ekonomi.

Många branscher är ekonomiskt hårt drabbade av pandemin. Och det gäller ju också folkhögskolor med internat och restaurangverksamhet. Kan de drabbade skolorna räkna med någon kompensation för bortfallet?

Absolut – hela samhället är drabbat och då också så klart folkhögskolorna.

Värst drabbade är, som du konstaterar, de skolor som har internat, stor konferensverksamhet. Hur konferensverksamheten bokstavligen dog över en natt upplevde jag själv under sista tiden på Åsa. Från en dag till nästa bokades allt – verkligen allt – av för hela våren. Dessutom har sommarkursverksamheterna på skolorna också behövt ställas in – så ja, Coronan slår verkligen stenhårt mot många skolor.

Det finns i dagsläget inga avsatta pengar för att täcka detta inkomstbortfall men förhoppningsvis inser riksdag och regering hur allvarligt läget är för flera skolor och kommer med fler satsningar

inom kort.

Vad ser du som de största utmaningarna för folkhögskolan inom nära och medellång framtid?

Folkhögskolans utmaningar finns alltid där. På kort sikt är många skolor i akut ekonomisk utsatthet och det är otroligt viktigt att skolorna lyckas hitta en väg för att starta höstens kurser på ett sådant vis som lockar deltagarna att påbörja sina studier. Det är gott om ansökningar till skolorna till höststarten, men många deltagare är tveksamma till om de ska börja om det blir fortsatta rekommendationer om distansundervisning. Grunden i folkhögskoletanken är det direkta mötet och även om många vittnar om att vårens distansstudier har fungerat tillfredsställande så väntar alla – såväl personal som deltagare – på att få återvända till skolorna och börja jobba på plats igen.

På längre sikt tror jag att den största utmaningen för folkhögskolan är att lyckas hitta en bärande väg mellan samhällets förväntningar och skolformens själ. Folkhögskolan måste våga vara folkhögskola samtidigt som vi måste utvecklas för att fortsätta vara betydelsefull som plats för de presumtiva deltagarna.

Vi är som skolform beroende av en viss välvilja från maktens sida. Och mot- eller välviljan har skiftat över tid. Hur bedömer du läget nu? Står vi högt i gunst eller finns det tveksamheter från riksdag och regering?

Folkhögskolan har gång på gång visat att vi alltid levererar när vi får möjlighet. Så också nu. Jag uppfattar att folkhögskolan står stadigt i dagsläget men vindarna kan snabbt vända så skolformen måste – som alltid – fortsätta vara alert och känna av blåsten, läsa av behoven och lita på traditionen. Då kommer folkhögskola att fortsätta vara en viktig samhällskraft även framåt.

Jan Jonsson

Från sidlinjen

Stewe Claeson

'Giva om vägen besked...'

Från sidlinjen, ja, man ser andra saker från sidlinjen än om man befinner sig mitt ute på plan. Skillnaden är dock den att man på plan kan ändra spelet, från sidlinjen kan man bara konstatera att någon ändrar spelet. Fast ute på plan kan man inte alltid uppfatta de större linjerna, man kan inte fatta genomtänkta och strategiska beslut. Man är mitt uppe i agerandet, utförandet. Bara från sidlinjen kan man se att det hade funnits en annan väg, en annan möjlighet, ett annat beslut att fatta. Självklarheter? Jo, det är det naturligtvis.

Men värt att fundera över dessa dagar när man ser den blinda ledningen för Wiks folkhögskola fatta de stolligaste beslut och göra fullständigt omöjliga spelförändringar. Som att införa "stämpelklocka", även om den nu inte kallas just det. Som att hindra lärare från att umgås med elever. Som att efter lektionstid stänga alla lokaler också för dem som bor på skolan. Som att besluta sig för att lägga ned samtliga konstnärliga/skapande linjer. När jag ser allt detta känns det tungt att bara befinna sig vid sidan av. Men hur lockande det än är att i all stillhet ge sina gamla veteranvänner tips om bra litteratur under pandemitiden, så kan jag inte låta bli att springa där vid sidan av planen och åtminstone hojta. Jag räknar med att de flesta folkhögskoleveteranerna skrivit under stödproppet för kollegerna på Wik - ?!

Men också på en mycket större spelplan sker idiotiska förändringar. Ett osedvanligt korkat förslag har lagts fram nyligen: att slopa de interkommunala ersättningarna för svensk folkhögskola. Om man som jag arbetat på skolor som haft nationell rekrytering, därför att den verksamhet man hade bara fanns på en eller ett par platser i riket, ja då spelade just de interkommunala ersättningarna en avgörande roll. Det nya förslaget slår sönder kurser som i alla år haft rekrytering också utanför den egna kråkvinkeln.

Och om det är något vi vet från

tusentals vittnen ur folkhögskolehistorien så är det att mötena med folk "*långt hemifrån*" är ett av skolformens mest bestående värden. (Så sent som 1971 hörde jag en ung jänta från Stora Skedvi i Dalarna säga att hon aldrig träffat en "skåning" förut, och var lyckligt förvånad över att "jag förstår nästan allt han säger".) När de interkommunala ersättningarna är försvunna kommer inte en dalaspelman att träffa på en skånsk träskospelman utan kommer väl i förlängningen att uppfatta sådant sydsåskt spel på samma sätt som när han (eller hon, som vi säger) lyssnar på en aboriginisk didgeridoo från det inre av Australien. Vi håller på att återskapa det verkligt isolerade och främlingsfientliga. I Västerdalarna talar man om att man träffat en "fro ara sia", dvs från andra sidan – älven! Som om det vore någon från en polynesisk ögrupp och man i nästa ögonblick måste fråga om vederbörande äter med kniv och gaffel eller betalar med snäckor.

Vad är det som händer bland dessa unga politiker och beslutsfattare?! Jag kan komma att tänka på den gamles trötta svar i gamla testamentet att han ville dö, *mätt på år och dagar*.

Jag är säker, ja alldeles tvärsäker på att alla som läser detta nu kan ge mig exempel på vad mötet med *det främmande* betytt på skolorna. Elever som haft kurskamrater från andra delar av riket, men också andra delar av världen, unga män och kvinnor, som vid tjugo- eller trettioårsjubiléer berättar att man träffade sin maka/make när "vi i andra årskursen byggde vindkraftverk på gräsmattan utanför matsalen".

Men jag lägger här gärna till ett par personliga erfarenheter, viktiga för min egen förståelse av världen, och för min egen personliga "utveckling". En amerikansk Scandinavian Seminar-tjej, uppvuxen i Los Angeles, upplevde för första gången en sträng snö vinter i Västerdalarna, och när våren kom (så sakteliga, som man säger i en dansk bok), var det som om något hände med

henne. Det fanns alltså värme i Sverige också. Hon berättade på avslutningen om sitt starkaste svenska ögonblick: hon hade utanför elevhemmet lagt en filt på den späda gräsmattan, det var sen maj, kanske femton grader varmt, men hon bara måste lägga sig och sola, och så hade hon, fem meter från genomfartsvägen, somnat. Vaknat i full panik. På en gräsmatta i Los Angeles somnar man inte ostraffat. Våldtäktskräcken härjade i henne. "Men", sa hon, "så kom jag ihåg att jag var i Malung. Och somnade om."

Jag var en av dem som omkring 1980 hade en av de tanzaniska Folk Development College rektorerna hos mig en månad. Från Kibaha utanför Dar es Salaam. Jag gick igenom beslutsordningen från riksdag till den lokala styrelsen. Jag använde min expeditors blädderblock. Ritade med stora rutor och olikfärgade pilar, bläddrade och ritade sedan systemet i landstinget, några stora rutor och pilar, bläddrade och kom till den lokala ordningen, när den artige Henry tog tag i min arm. Han sa att han inte orkade se på längre. Jag trodde han menade att det var tråkigt, men nej, det var en helt annan sak. Han bläddrade tillbaka till första bladet. "Här", sa han, "här finns mer plats, du har inte använt hela bladet, du behöver inte fem blädderblocksblad, du behöver bara ett, du måste utnyttja *hela* bladet."

Och nu springer jag på min sidlinje och pekar och ropar. Jag vet ju hur det skall vara. Jag har lärt mig. Av alla dem som inte från början är som jag. Av alla dem som har helt andra erfarenheter. Av alla som kom från andra kråkvinklar. Det viktiga ordet är *andra*.